

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології
Кафедра географії та екології

ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО РІЧКОВІ ДОЛИНИ
ПРИЧОРНОМОРСЬКОЇ НИЗОВИНИ В
ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент 05-413 групи

Спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Освітньо-професійної програми

«Середня освіта (Географія)»

Дашко Владислав Андрійович

Керівник к.геогр.н., доцент Охременко І.В.

Рецензент учитель географії Зеленівської

загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №38

Херсонської міської ради, спеціаліст вищої

категорії, старший учитель, учитель-методист

Дяченко С.М.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 НАУКОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО РІЧКОВІ ДОЛИНИ ПРИЧОРНОМОРСЬКОЇ НИЗОВИНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ.....	5
1.1. Теоретико-методичні аспекти	5
1.1.1. Поняття «річкова долина»	5
1.1.2. Класифікації річкових долин.....	6
1.1.3. Вітчизняний та закордонний досвід дослідження річкових долин	10
1.2. Історичні аспекти формування і розвитку річкових долин Причорноморської низовини	13
1.3. Річкові долини Причорноморської низовини.....	17
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО РІЧКОВІ ДОЛИНИ ПРИЧОРНОМОРСЬКОЇ НИЗОВИНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ.....	23
2.1. Аналіз навчальних програм.....	23
2.2. Методична розробка.....	27
ВИСНОВКИ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34
ДОДАТКИ.....	37
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	37

ВСТУП

Актуальність теми. Вивчення річкових долин в шкільному курсі географії є дуже важливим, оскільки їх місце особливе у функціонуванні ландшафтної сфери Землі. Тисячоліттями вони утворювали сучасні образи ландшафтів земної поверхні. Річки як активна складова долин пролягають через усі географічні пояси та природні зони.

Річкові долини являють собою екологічний коридор, який впадаючи в океани і моря експортує поживні речовини та забезпечує місцеві ланцюги живлення. Саме вода є осередком проживання для багатьох різноманітних видів тварин і рослин. Значення річок для живих організмів важко переоцінити, тому їх вивчення включено до шкільного курсу географії. Річки піддаються постійним змінам внаслідок природних і антропогенних чинників. Не винятком є і річкові долини Причорноморської низовини розглянуті у роботі.

Мета дослідження – аналіз організації процесу викладання географії та вивчення річкових долин Причорноморської низовини.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі **завдання**:

- 1) визначити наукові засади формування знань про річкові долини Причорноморської низовини в шкільному курсі географії;
- 2) з'ясувати методичні аспекти формування знань про річкові долини Причорноморської низовини в шкільному курсі географії.

Об'єкт дослідження – процес вивчення річкових долин. **Предмет** - особливості викладання річкових долин Причорноморської низовин у шкільному курсі географії.

У ході дослідження використано такі **методи**, як літературний, аналітичний, історичний, системний, польових спостережень.

Практичне значення результатів дослідження визначається можливістю їх застосування при викладанні географії в школі.

Структура роботи. Загальний обсяг роботи становить 38 сторінок. Вона складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (23 найменування) та додатку.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО РІЧКОВІ ДОЛИНИ ПРИЧОРНОМОРСЬКОЇ НИЗОВИНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

1.1. Теоретико-методичні аспекти

1.1.1. Поняття «річкова долина». Гідрографічне середовище складається з таких водних артерій як: ріки, болота, озера, тимчасові водотоки, штучні водоймища.

Структура річкового басейну, особливості його рельєфу, річкових долин і русел загалом має безпосередній вплив на процеси стікання опадів та режим живлення рік. Вагоме значення мають і такі фактори, як геологічна будова, ґрунтове та рослинне покриття, а також лісистість, заболоченість, озерність та ін.

Осередками річкових долин є заглиблення та тектонічні пониження, які утворилися внаслідок льодовикового впливу. З плином часу водний потік розмивав окреслення долини.

Річкова долина – порівняно вузька, простягнута в довжину заглибина, утворена з плином часу діяльністю води, що стікає по земній поверхні [6].

Складовими частинами річкової долини є:

- ложе долини – дно (найбільш знижена частина долини),
- тальвег (суцільна звивиста лінія, що поєднує найглибші точки дна долини),
- русло (утворене річковим потоком ложе, по якому стікає вода.),
- заплава (фрагмент дна річкової долини, що знаходиться вище меженого рівня води і періодично затоплюється під час

водопілля),

- схили долини (площина поверхні землі, що стримує долину з боків);
- тераси й бровка (лінія об'єднання схилів долини з поверхнею місцини).

Переріз річкової долини із зазначенням її структурних частин відображено на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Переріз річкової долини [9]

1.1.2. Класифікації річкових долин. Нині існує ряд класифікацій річкових долин. Розглянемо найпоширеніші типи поділу. Розглянемо поділ долин за походженням відображений на рисуюнок 1.2

Рис. 1.2. Поділ річкових долин за походженням

Основним фактором формування річкових долин є вплив ерозії, проте доцільно стверджувати, що долин утворених завдяки одному фактору не існує.

Особливості будови русла (розміри і форма) мають мінливий характер по всій довжині річки залежно від таких факторів як: водність, будова долини, характер порід з яких було утворене русло. У праці Клименко В. Г. «Загальна гідрологія» розкрито морфологічні особливості русла, що можуть бути охарактеризовані ізобатами (лініями однакових глибин) і поперечним профілем, або перерізом русла (вертикальною площиною, перпендикулярною до напрямку течії). Площею поперечного перерізу називається певна площа, обмежена поверхнею води і дном річки [9]. За характером поперечного профілю розрізняють наступні п'ять типів долин, що зображені на рисуюнок 1.3.

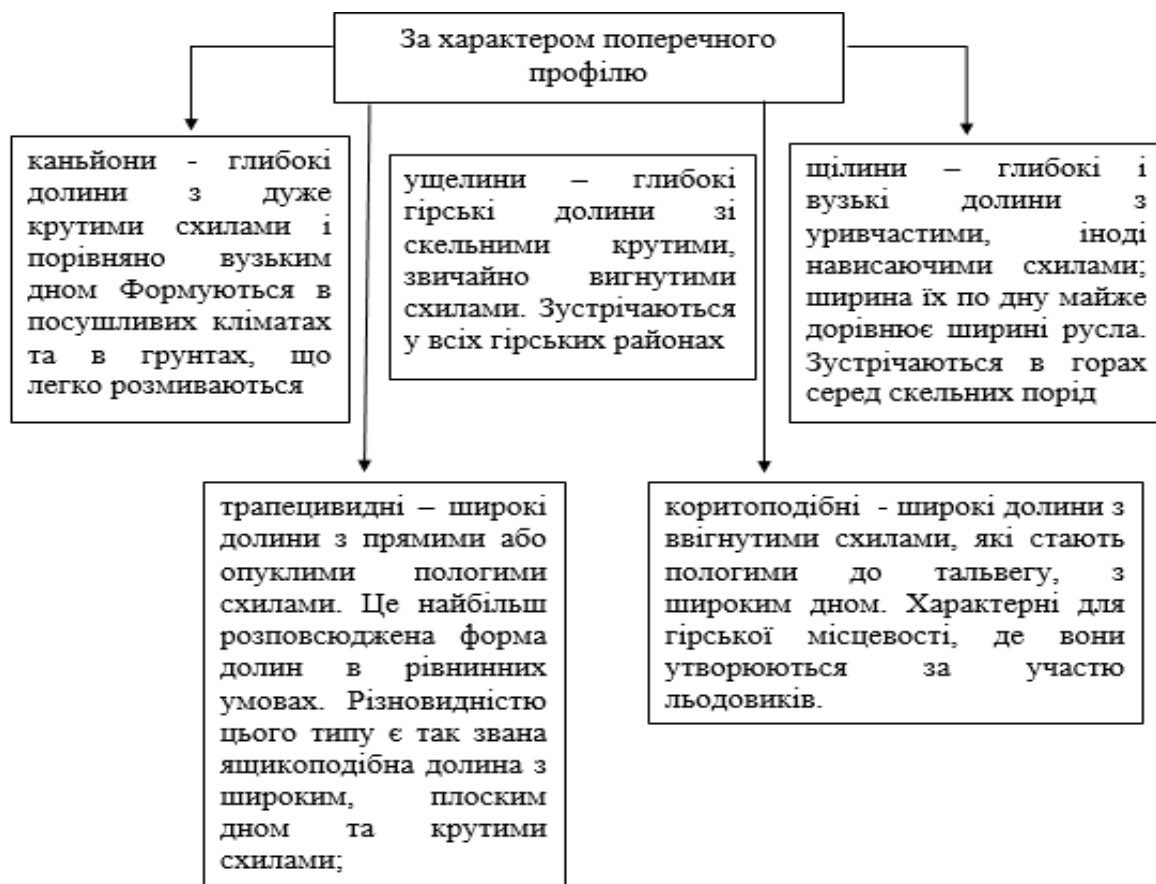

Рис. 1.3. Поділ річкових долин за характером поперечного профілю

Уперше питання впливу клімату на живлення річок дослідив О.І. Воейков у 1884 р. На теперешній час доцільно стверджувати, що річки є наслідком впливу клімату.

Обсяг води, що надходить до річки від того або іншого способу живлення, відрізняється в залежності від району їх розташування та кліматичних умов. Так, в посушливих регіонах єдиним джерелом живлення річок є дощі. В холодних регіонах, тривалою і сніжною зимою головним джерелом живлення річок є танення снігу.

Атмосферні опади безпосередньо впливають на живлення річок. Надходження води в річку називають живленням. Виділяють чотири види живлення річок рис 1.4.

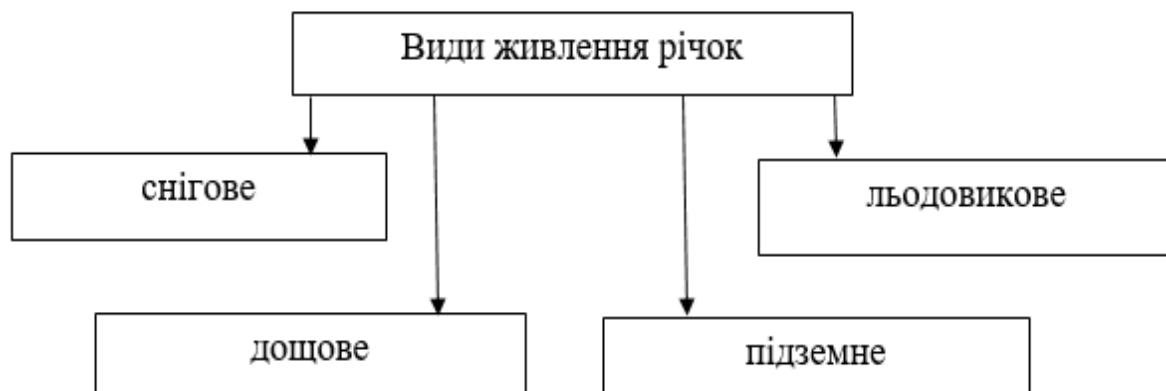

Рис. 1.4. Види живлення річок

Від переважання того чи іншого виду живлення залежить водний режим річки, її терміка, гідрохімічний режим та режим наносів.

О.І. Воейков за видами живлення виділив 9 типів річок (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Типи річок за типом живлення [22]

Тип	Вид живлення	Приклад
Тип I	Річки, які одержують	Це річки північної

	воду від танення снігу на рівнинах і невисоких горах (до 1 000 м).	частини Азії (Колима, Нижня Тунгуска) і Північної Америки (Юкон та ін.), де сніговий покрив лежить 8-10 місяців.
Тип II	Річки, які одержують воду від танення снігу й льоду в горах (літнє водопілля).	Це річки Середньої й Центральної Азії (Амудар'я, Сирдар'я та ін.).
Тип III	Річки, які одержують воду від дощу і мають водопілля влітку.	Цей тип річок властивий регіонам із тропічними й мусонними дощами (Амазонка, Конго, Ганг, Амур та ін.).
Тип IV	Річки, в яких водопілля буває внаслідок танення снігу навесні або на початку літа, проте значну частину води вони одержують і від дощу.	Це більшість річок Східної Європи, річки Скандинавії, північної частини США.
Тип V	Річки, які живляться переважно за рахунок дощів узимку.	Це річки Середньої й Західної Європи, частково Британських островів та ін.

Продовження табл. 1.1

Тип VI	Річки, які мають дощове живлення. Водопілля на них узимку, в літню пору стік невеликий, можливе пересихання річок.	Це річки Південної Європи, Північної Африки, Каліфорнії, Чилі, Нової Зеландії та ін.
Тип VII	Відсутність річок унаслідок посушливості клімату.	Це річки пустель Сахара, Каракуми, Кизилкум, плоскогір'їв Центральної Азії та Північної Америки.
Тип VIII.	Річки, які пересихають.	Це річки Північного Криму, Східного Закавказзя, частини Монголії та ін.
Тип IX.	Країни без річок, внаслідок того, що їхня територія повністю вкрита снігом і льодовиками.	

1.1.3. Вітчизняний та закордонний досвід дослідження річкових долин. Розглядаючи річкові долини в історичному розрізі доцільно звернути увагу на працю Ф.М Мількова «Лесостепь Русской равнины» в якій розглянуто долинно-річкові ландшафти середньоруського ліостепу

[15]. Вчений вперше розкрив аспекти формування річкових долин та дослідив їх структуру та динаміку.

Незважаючи на таке потужне антропогенне навантаження, у річкових долинах проявляється одна особливість, яку Ф. М. Мільков назвав «долинним парадоксом: висока концентрація населення та інтенсивне господарське використання поєднується саме тут з гарною збереженістю (у порівнянні з вододілами) натуральних урочищ, які містять елементи рідкісної реліктової флори і фауни. Причина парадокса – ландшафтне різноманіття річкових долин, наявність урочищ, незручних для господарського використання, давні традиції з охорони долинних (водоохоронних) лісів» [15]. Враховуючи досвід польових досліджень необхідно доповнити характеристики ще одним критерієм – високий рівень здатності до самовідновлення.

Якщо розглядати питання дослідження річкових ландшафтів кінця ХХ початку ХХІ століття доцільно звернути увагу на монографію «Антропогенні ландшафти Правобережної України» та навчальний посібник «Природнича географія Поділля», опубліковані Г. І. Денисенком.

У результаті багаторічних польових досліджень обґрунтував історико-географічні особливості антропогенізації ландшафтів долин річок у структурі долинно-річкових ландшафтів Г. І. Денисик виокремив русловий тип місцевостей [5]. Дослідив явище вертикальної диференціації ландшафтних комплексів у межах руслового, заплавного, надзаплавно-терасового, схилового, плакорного типів місцевостей.

Продовжуючи дослідження Г. І. Денисика, при вивченні долинно-річкових ландшафтів О. Д. Лаврик пропонує враховувати класифікаційну, річищну, заплавну, схилу, надзаплавно-терасову, долину і басейнову та пара динамічну міжбасейнову тріади. У спільній монографії «Антропогенні ландшафти річища та заплави Південного Бугу» [5], науковці розглянули

окремі аспекти дослідження річкових ландшафтів. Однак, поняття «річковий ландшафт» було обґрунтовано О. Д. Лавриком пізніше, як «акваторіально-територіальний ландшафтний комплекс, який сформувався у визначених кліматичних умовах унаслідок діяльності постійного або сезонного водного потоку» [11, 12].

Значний внесок у розвиток гідрології робили і роблять учені та спеціалісти багатьох країн світу. З метою ознайомлення з їхніми досягненнями та використання у вітчизняній практиці було перекладено ряд праць зарубіжних науковців російською мовою. Серед них загальний курс американських авторів Р. Лінслея, М. Колера і Д. Паулюса «Прикладная гідрологія» (1962), у якому висвітлюються не тільки основні проблеми гідрології суші, розрахунків та прогнозів стоку, а й питання метеорології, фізики ґрунтів, гідрофізики, гідрогелогії тощо.[1]

За кордоном, у тому числі, в практиці ВМО [20], розроблені і використовуються математичні моделі з зосередженими параметрами для прогнозування водного режиму річок (гідрографів стоку у замикаючому створі річок з різною деталізацією процесів стокоутворення), наприклад, Стенфордська (автори Н.Г.Крауфорд і Р.К.Лінслей).

Основні результати досліджень річкової морфології узагальнені в капітальній монографії «Прикладна річкова морфологія» (1996), автором якої є Д. Розген. Значним внеском у розвиток гідрології є також періодичні видання Всесвітньої метеорологічної організації у вигляді керівництва з гідрологічної практики (прикладної гідрології), п'яте видання якого здійснене в 1994 р. У цих капітальних працях узагальнюється світовий досвід проведення досліджень різних елементів гідрометеорологічного режиму та обробки результатів спостережень; аналізується формування різних характеристик стоку; пропонуються підходи до моделювання гідрологічних систем, гідрологічного прогнозування, оцінки водних

ресурсів, якості води, використання водних ресурсів окремими галузями господарства; наводяться рекомендації щодо розрахунків окремих характеристик водних ресурсів, об'єму водосховищ, паводків, меліоративних систем, дренажу, оцінки стоку з урбанізованих територій тощо [20].

Французькі вчені розробили ряд оригінальних методів гідрологічних досліджень, головним чином для посушливих і напівпустельних зон, а також методику розрахунків максимального і мінімального стоку. Викладені вони в навчальному курсі М. Роша «Гидрология суши» (1971) [19].

1.2. Історичні аспекти формування і розвитку річкових долин Причорноморської низовини

Формування рельєфу відбувається в процесі тісної взаємодії упродовж тривалого часу низки чинників: геологічної й тектонічної структури та характеру неотектонічних (новітніх тектонічних) рухів, складу і властивостей гірських порід, особливостей давнього і сучасного клімату, різних видів господарської діяльності.

Сформовані річкові долини Причорномор'я із властивими їм вільними меандрами, мають комплекс надзаплавних терас. У їхньому поперечному профілі зазвичай виділяють високу й низьку голоценові заплави, надзаплавні тераси пліоцен-антропогенового віку, дельти або лимани, які продовжують річкову долину і сформовані різними тенденціями вияву нових тектонічних рухів. Кількість надзаплавних терас та їхній вік у різних долинах неоднакові. Зустрічаються структурно-денудаційні тераси в місцях виходу понтичних та сарматських вапняків (Тилігул), які утворюють своєрідний уступ, розміщений у різних частинах

корінного схилу, але, як правило – нижче увігнутої ділянки схилу тераси. Ряд особливостей морфогенезу річкових долин пов'язаний із розташуванням у перигляційній зоні. Так, високі тераси вкриті, зазвичай, лесовим покривом різної товщини, а подекуди на них існують поди і степові блюдця, закладені у місцях вияву кріотурбацій давнього тундрового степу, який існував у часи зледеніння.

Річкові долини Причорномор'я відносяться до консекветного типу який залежить від нахилу топографічної поверхні, тому зазвичай вони дотримуються загального напрямку течії – з півночі на південь. На сьогодні встановлено, що ці особливості добре узгоджуються з нахилом поверхні тектонічних блоків, які проявили активність у пліоцен-антропогеновий час.

Поверхня Причорноморської низовини має незначний ухил із півночі на південь, у північних районах області висоти змінюються від 210-240 м – на заході, 120 - 140 м – у центрі до 50-80 м – на сході, до нуля метрів біля південної межі. Найнижча точка поверхні розташована поблизу Сиваша – 4,5 м. Межі річчя, зазвичай, слабо розчленовані, закінчуються або абразійними, крутими уступами (10-20-50 м) або низькими акумулятивними берегами [23].

Меридіальні напрямки річкових долин зазвичай добре впливають на формування асиметрії річкових долин. Правий схил зазвичай стрімкий, лівий - більш спадистий (терасовий). Місцеві, особливо структурні особливості морфогенезу, а також склад гірських порід, напрямки пануючих вітрів зі зливами, експозиція схилів, яка обумовлює різну інсоляцію тощо здійснюють свій внесок у порушення зазначеної закономірності.

Історія формування річкових долин розглянута у працях [4, 5, 8, 14, 15, 24].

Річкові долини формувалися у міру відступу понтичного моря. Оскільки він відбувався швидкими темпами на заході, то найбільш давні із пліоценових терас відзначаються саме на заході, відповідно збільшується й кількість пліоценових терас. Східна частина (межиріччя Дніпро-Молочна), яка звільнилась пізніше, має одну-дві, інколи три пліоценові тераси. Із самого початку формування долин алювій відкладався у межах широких, слабо оформлених пліоценових долин. Тому пліоценові тераси дуже широкі, нині виявляються не тільки в сучасних долинах, але й у вигляді похованих «прохідних» (тераси Дніпра, Пруту, Південного Бугу, Дніпра, Молочної), декі тераси у даний час повністю займають межиріччя (Березань-Південий Буг).

Неотектонічними рухами товща алювію деформована, займає різне гіпсометричне положення. Широко розповсюджений куяльницький алювій, який залягає з розмивом на понтичних відкладах і перекритий червоно-бурими глинами. Більш молодий верхньопліоценовий алювій перекритий озерно-алювіальними й озерними глинами, які завершили пліоценовий етап седиментації, пов'язаний з розвитком гідрографічної мережі цієї території. Неогенові алювіальні тераси до півдня переходять у поховану морську терасу, складену прибережно-морськими піщаними відкладами типової морської шаруватості.

Зазначені факти свідчать про складний розвиток понизь річкових долин, що обумовлювалось тектонічними рухами й евстатичними коливаннями рівня моря. Це викликало міграцію річкових потоків, перебудову площі гідрографічної сітки.

Основними ендегенними факторами розвитку долини річки Висунь є тектонічні рухи та властивості гірських порід, якими сформована територія. Так, у верхній течії річка перетинає схили Українського кристалічного щита. На цій ділянці долина простягається прямолінійно.

Формування міоценових відкладів, які виражені у середній та нижній течії, було спричинене неотектонічними опусканнями у міоцені з амплітудою від 20 м на півдні Причорноморської низовини до 50 м на півночі. Опускання території, по якій протікає річка сприяє утворенню меандр.

Важливим екзогенним чинником є клімат. Так, століття тому кількість опадів була більшою. На топографічній карті притоки значно довші, ніж у даний час. Це означає, що річка отримувала більший об'єм води і була повноводнішою. Відповідно у межах долини переважала денудація. Посушливий клімат сьогодні сприяє переважанню процесів акумуляції у межах долини. Також, екзогенним фактором, що значно впливає на водність річки Висунь є антропогенний. Люди активно використовують ресурси річок для водопостачання та риболовства. Оскільки створено велику кількість ставків, а типом живлення є снігове, сповільнюється річкова течія, що викликає проблему замулення і пересихання русла. Ця проблема вимагає термінового вирішення.

Початок виникнення карсту в цій області датується докембрійським періодом, у зв'язку з відсутністю у цій частині кристалічного щита, осадкового чохла, аж до палеогену, як на водорозділах, так і в давніх долинах рік Інгульця, Саксагані та Жовтої. Відклади неогену майже скрізь представлені вапняками, покритими потужною товщею глин середнього пліоцену та суглинками четвертинного віку, внаслідок чого прояви карсту на поверхні досить рідкісні і приурочені, перш за все, до прибережних зон річкових долин.

Долина річки Інгулець досить вузька біля витоків, розширюється в середній та нижній течіях, а з приближенням до гирла – знову звужується. геологічна будова долини річки Інгулець сформувалася в післяльодовиковий період останнього Дніпровського зледеніння, основними структурними компонентами якої є піщані суглинки, темно-сіра

сланцювата глина, жовтий кварцовий пісок, що переходить у галечник, частково зцементований бурим залізняком у конгломерат. Міоцен представлений чорною бітумінозною буро-вугільною глиною з піритом.

1.3. Річкові долини Причорноморської низовини

Причорноморська низовина простягається на півдні країни (Одеська, Миколаївська, Херсонська області). На півдні низовина обривається невисоким виступом до Чорного і Азовського морів (рис 1.5)

Рис. 1.5. Фізична карта України [2]

Річкова мережа в області Причорноморської низовини розвинута слабо, містить пригірлові частини транзитних річок Дністра, Південного Бугу, Дніпра та лимани.

Найважливіші геоморфологічні форми Причорноморської низовини – глибокі річкові долини, врізані в корінні відклади. В розташуванні річкової сітки Причорномор'я спостерігається певна закономірність, обумовлена геоструктурою і рельєфом. Всі річкові долини консеквентні, в напрямі своєму вони залежать від схилу топографічної поверхні. Завдяки цьому всі великі ріки витримують загальний напрям течії з півночі на південь. Відхилення від цього напрямку хоч і спостерігаються, але мають місцевий характер. Так, у західній частині рівнини ріки течуть з північно-північного заходу на південно-південний схід. Такий напрям мають долини рік Дністра, Великого і Малого Куяльника, Тилігулу і Південного Бугу, північніше лиману. З півночі на південь простягніся долини рік Інгулу та Інгульця [22].

Долини рік Причорноморської низовини відзначаються великою звивистістю. Основною рисою їх є двофазність меандр. Перший тип – врізані меандри властиві всім долинам, крім долин Дніпра, де завдяки великим розмірам долини не помічаються. Тут спостерігається прекрасно виявлена покрученість корінних берегів рік, з правильними S-подібними закрутками, які звиваються по течії ріки. На мисах, які охоплюються поворотами врізаних меандр, звичайно спостерігаються шлейфи терас, дуже часто ерозійних. Такі врізані меандри властиві всім долинам Причорноморського району. Найкраще виявлені вони в долинах рр. Інгул, Інгулець.

Вздовж корінних берегів рік, що протікають у межах Причорноморської низовини, спостерігаються чітко виявлені денудаційні тераси. Вони займають верхню частину схилів долин і мають в основі своїй стійкі шари понтійського вапняку.

Денудаційні тераси дуже добре виявлені на правих берегах рік Великий і Малий Куяльники, Тилігул, Інгулець, зокрема вони виключно яскраво виступають в рельєфі на правому березі р. Інгулець.

Зіставляючи будову річкових долин Причорноморського району, ми повинні підкреслити тотожність у кількості і розташуванні терас. Така закономірність викликана тотожними умовами геоструктури та епейрогенічних рухів, що визначають положення єдиного базису ерозії цих рік.

Аналіз найбільш типових річкових долин Причорноморської низовини зведено в таблицю 1.2.

Таблиця 1.2

Найбільш типові річкові долини Причорноморської низовини

Річка	Характеристика річкової долини
р. Кодима (притока річки Південий Буг)	Долина річки широка по формі є трапецієподіюна, Правий берег крутий, заввишки 60 – 100 м. Має надпоймену терасу завширшки 0,5 – 2 км. Лівий схил пологий, заввишки 5 – 35 м, без вираженої брівки, схил здебільшого розораний. Заплава двостороння, здебільшого заболочена, найбільша ширина – 20 км, найменша – 60 м.
р. Синюха (ліва притока Південного Бугу)	Річкова долина трапецієподібна, часто асиметрична, завширшки 2,5 км. Схили розчленовані ярами, характерні виходи скельних порід. Річище звивисте, завширшки 40 – 50 м (у пониззі 90 – 120 м), завглибшки до 60 м.
р. Висунь (права притока Інгульця)	Долина асиметрична, терасована, з крутими правими схилами, розчленована численими ярами і балками, і більш пологими лівими берегами. Ширина долини у верхів'ї 1-1,5 км, у пониззі – до 4 км.

Продовження табл. 1.2

р. Інгулець	Долина у верхів'ї течії трапецієподібна, на окремих ділянках утворює неглибокі каньйони; її ширина до 1 км. У нижній течії Інгулець тече Причорноморською низовиною, долина тут терасована, завширшки до 5 км. Річище у верхній течії спрямлене, у нижній дуже звивисте. Ширина річища біля Кривого Рогу 25–30 м, глибина до 1,7 м. Похил річки – до 0,37 м/км у пониззі.
р. Тилігул	Ширина долини р.Тилігул дорівнює 3– 5 км, ширина заплави становить 300-400 м і збільшується в нижній течії до 800 м. Глибина ерозійного врізу змінюється від 50 до 100 м. Схили річки пориті ярами і балками, які розкривають понтичні вапняки. Біля подошви схилів є конуси виносу, які утворилися за рахунок надходження дрібнозернистого матеріалу з ярів.
р. Чичиклія (права притока Південного Бугу)	Долина завширшки до 4 км, завглибшки до 60 м, у нижній течії трапецієподібна. Заплава двобічна, завширшки до 800 м. Річище слабо звивисте (у пониззі сильно звивисте). Щорічно пересихає на 7 – 8 місяців. Середній стік за 46 км від гирла 1,9 м ³ /с, найбільший – 318 м ³ /с.
р. Кучурган	Долина у верхів'ї V – подібна, нижче – трапецієподібна. Заплава двостороння, завширшки 0,1 – 0,4 км. Річище помірно звивисте, завширшки від 5 до 46 м, на

Продовження табл. 1.2

	окремих ділянках утворює плеса. Похил річки 0,89 м/км.
--	--

Збереження та раціональне використання запасів води, яка належить до найцінніших природних ресурсів, є однією з глобальних проблем XXI сторіччя.

Водні ресурси малих річок використовуються в різних галузях господарства, а тому від їх якості та кількості залежать можливості задоволення зростаючих потреб промисловості, сільського господарства, комунально-побутових, рекреаційних вимог населення, що є основою сталого соціально-економічного розвитку цілих регіонів. Тобто малі річки відчують постійно зростаюче антропогенне навантаження. Використання значного обсягу ресурсів малих річок, їх забруднення, втручання у гідрологічний режим викликає деградацію в природному, водоноресурсному та екологічному аспектах.

У Миколаївській області інтенсивне зрошуване землеробство також викликало активізацію і збільшення підтоплення. Прикладом є долини річок Висунь, Березань, Добра та ін. Тут побудовані значні іригаційні водосховища, які сприяють заболочування і підтоплення заплавних територій. Слід зазначити, що підтоплення на схилах долин та балок поширене значно менше порівняно з заплавою. Особливо інтенсивно процес підтоплення проявляється на схилах, складених водонасиченими піщано-глинистими відкладеннями, яким властиво слабе природне дренажування. Підтоплення найбільш активно розвивається в нижній частині схилу, на схилах ерозійних уступів, де розвантажуються підземні води. Тут майже повсюдно мають одночасне поширення процеси підтоплення і зволоження. Загальна площа зрошуваних земель на півдні Причорномор'я –

1,1 млн. га, а загальна площа підтоплених земель перевищує 427 тис. га [21].

Річка Інгулець (права притока Дніпра) на території Причорноморської низовини проклала свій маршрут через Херсонську та Миколаївську області. Саме ця річка є однією з найбрудніших річок території, адже має в складі високо мінералізовані шахтні води.

Екологічна проблема поверхневих вод в усіх регіонах країни є актуальною, особливо відчувається антропогенний вплив у місцях розміщення великих комплексів промисловості та сільського господарства, що веде до забруднення та деградації водних ресурсів. Однією з причин є занедбаний стан систем водовідведення та відсутність централізованого водовідведення.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО РІЧКОВІ ДОЛИНИ ПРИЧОРНОМОРСЬКОЇ НИЗОВИНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

2.1. Аналіз навчальних програм

На сучасному етапі реформування шкільної освіти головним завданням є добір матеріалу, що є життєво доцільним та універсальним; спрямованим на активізацію самостійного навчання та дисципліни; створення у учнів фундаментального розуміння того, що успіх в житті забезпечується не тільки здобуттям знань і умінь, але і завдяки власним зусиллям та мотивації. Вагомим завданням також є соціалізація учнів які в майбутньому житимуть та працюватимуть в оточенні друзів, колег та прийматимуть самостійні рішення за які необхідно буде нести відповідальність.

На даний час на базі загальноосвітніх шкіл створюються класи з поглибленим вивченням окремих предметів. Метою їх створення є:

- аналіз творчих здібностей учнів з навчального предмету з метою їх покращення;
- поглиблене вивчення обраних навчальних предметів;
- запровадження профілізації в освітній галузі, підготовка до свідомого вибору майбутньої професії;
- виховання у школярів здатності до самостійного вибору та прийняття рішення;
- формування навичок самостійної, науково-дослідної роботи.

Усі інші предмети в цих класах вивчаються за навчальними програмами загальноосвітніх класів (рівня стандарту або академічному).

Розглянемо порівняльний аналіз складений на основі навчальних програм загальноосвітньої та спеціалізованої шкіл [17, 18] на предмет вивчення річкових долин (табл 2.1).

Таблиця 2.1

Вивчення річкових долин у шкільному курсі географії

Клас	Загальноосвітня програма (70 годин, 2 години на тиждень)	Спеціалізована програма (105 годин, 3 години на тиждень)
6 клас	<p><i>Розділ Оболонки Землі</i></p> <p><i>Тема 3 Гідросфера</i></p> <p>Загальна кількість води на Землі, її розподіл між частинами гідросфери. Рухи води в Світовому океані. Життя в океанах і морях. Багатства вод Світового океану. Океан та людина. Води суходолу – поверхневі і підземні. Річка: річкова система, басейн річки, річкова долина.</p> <p>Урок № 49 (1 година)</p> <p>Води суходолу – поверхневі і підземні. Річка: річкова система, басейн річки, річкова долина.</p>	<p>Навчання за спеціалізованою програмою починається з 8 класу.</p>

	<p>Найдовші, найбільші за площею басейну річки світу.</p> <p>Урок № 50 (1 година)</p> <p>Живлення, водний режим і робота річок. Пороги і водоспади, будова річкових долин. Найповноводніші річки світу.</p>	
8 клас	<p><i>Розділ Природні умови і ресурси України (34 години)</i></p> <p><u>Тема 1</u> Рельєф, тектонічна та геологічна будова, мінеральні ресурси. (4 години)</p> <p>Урок № 15 (1 година)</p> <p>Форми земної поверхні. Простягання низовин, височин, гір, річкових долин. Карта «Фізична поверхня».</p> <p><u>Тема 3.</u> Води суходолу і водні ресурси Склад вод суходолу.(3 години)</p> <p>Урок № 31 (1 година)</p>	<p><i>Розділ Природні умови і ресурси України (44 години)</i></p> <p><u>Тема 1.</u> Геологічна будова, тектонічні структури, рельєф та мінеральні ресурси України (9 годин)</p> <p>Тектонічна та геологічна карти України. Геологічне літочислення. Платформи, їхня будова. Пояси складчастості. Територія України в різні геологічні ери. Геолого-геоморфологічні дослідження П. А. Тутковського та В. Г. Бондарчука, їх наукове значення. Неотектонічні рухи. Вулканізм і сейсмічні рухи в Україні. Вплив геологічної будови та тектоніки на</p>

Продовження табл. 2.1

	<p>Поверхневі води. Річки. Будова річкової долини. Основні річкові басейни та системи. Вплив рельєфу на річки. Характер течії. Падіння, похил річки. Вплив клімату на формування річкової системи. Живлення і режим річок, густота річкової мережі. Річковий стік, витрати води.</p> <p>Урок № 32 (1 година)</p> <p>Водні ресурси України, шляхи їх раціонально використання та охорони. Води суходолу своєї місцевості.</p> <p>Розділ Природа та населення свого адміністративного регіону (3 години)</p>	<p>діяльність людини.</p> <p>Аналізує поширення різних за віком гірських порід за геологічною картою; знаходить і показує на картах різного масштабу: низовини: Придніпровська, Причорноморська, Закарпатська, Поліська;</p> <p>Тема 3. Води суходолу та водні ресурси (6 годин)</p> <p>Води суходолу і водні ресурси України, їх склад, різноманіття та екологічний стан. Поверхневі води. Річки. Будова річкової долини: річище, заплава, тераси. Меандри як одна з форм річища. Основні річкові басейни та системи. Вплив рельєфу на річки. Характер течії. Падіння, похил річки. Вплив клімату на формування річкової системи. Живлення і водний режим річок, густота річкової мережі.</p> <p>Розділ V. Природа та населення свого адміністративного регіону (6 годин)</p>
--	---	---

Проаналізувавши навчальні програми загальноосвітньої та спеціалізованої шкіл доцільно зробити висновок, що спеціалізовані класи дають можливість більш детально розкрити тему за рахунок збільшення обсягу годин на вивчення матеріалу, а також збільшити кількість практичних робіт, що покращує здібності школярів у навичках роботи з картами, додатковими джерелами наукової інформації, оцінювання аналітичних навичок учнів.

2.2. Методична розробка

Однією з тем, яка сприяє формуванню знань про річкові долини Причорноморської низовини, як зазначено у розділі 2.1, є «Води суходолу і водні ресурси України. Склад вод суходолу» (8 клас, розділ «*Природні умови і ресурси України*»). Як варіант пропонуємо таку розробку плану-конспекту уроку.

ПЛАН КОНСПЕКТ УРОКУ ДЛЯ 8 КЛАСУ

Води суходолу. Поверхневі води України. Річки.

Мета: систематизувати та набути поглиблених знань про річки; сприяти формуванню понять про поверхневі води; показати взаємозалежність гідрографічних, геоморфологічних і кліматичних особливостей території України; формувати вміння роботи з картографічними джерелами географічної інформації; виховувати бережливе ставлення до водних ресурсів.

Обладнання: фізична карта України, карта поверхневих вод України, атлас, типовий план характеристики річок, додаткова література, підручник.

Географічна номенклатура: річки: Дніпро, Дністер, Південний Буг, Кодима, Синюха, Висунь, Інгулець, Тилігул, Чичиклія, Кучурган.

Очікувані результати:

учні навчаться:

- називати поверхневі води України;
- давати характеристику поверхневим водам;
- формулювати визначення понять: «річкова долина», «дно долини», «русло», «тераси», «заплава»;

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ І ВМІНЬ УЧНІВ

Методичний прийом «Бліцопитування»

- Яка частина гідросфери припадає на води суходолу?
- Як води суходолу пов'язані зі Світовим океаном?
- Які найбільші озера та річки України вам відомі?
- Згадайте, з яких частин складається річка.
- На якій річці стоїть наше місто?

Робота зі схемою «Будова річки»

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ

ДІЯЛЬНОСТІ

Збереження та раціональне використання запасів води, яка належить до найцінніших природних ресурсів, є однією з глобальних проблем ХХІ сторіччя. Водні ресурси малих річок використовуються в різних галузях господарства, а тому від їх якості та кількості залежать можливості задоволення зростаючих потреб промисловості, сільського господарства, комунально-побутових, рекреаційних вимог населення, що є основою сталого соціально-економічного розвитку цілих регіонів.

Сьогодні ми розширимо та конкретизуємо знання про поверхневі води України. Детальніше зупинимось на характеристиці основних річкових долин Причорноморської низовини. Але спочатку дещо згадаймо.

Які води належать до поверхневих? Дайте визначення поняттям: «річкова долина, гирло річки, притоки, басейн, витік річки, живлення». Від чого залежить режим річки? Яку роботу виконують річки?

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Річкові долини займають особливе місце у функціонуванні ландшафтної сфери Землі. Упродовж багатьох мільйонів років вони формували сучасний образ ландшафтів планети. Річки як активна складова долин перетинають усі без виключення географічні пояси та природні зони.

Приєм «Хвилинка підручника»

Розглянемо малюнок в підручнику «Поперечний профіль річки».

Річкова долина – це зниження, яке простягається від її витіку до гирла.

Русло – частина долини, що зайнята водним потоком постійно.

Заплава – частина річкової долини, що заливається водою в період повені.

Тераса – колись була заплавою, ніколи не заливається водою.

Складовими частинами річкової долини є:

- дно або ложе долини (найбільш знижена частина долини),
- тальвег (безперервна звивиста лінія, яка з'єднує найглибші точки дна долини),
- русло (утворене річковим потоком ложе, по якому стікає вода.),
- заплава(частина дна річкової долини, що лежить вище меженного рівня води в річці і періодично затоплюється під час повені),
- схили долини(ділянки земної поверхні, що обмежують долину з боків);
- тераси й бровка (лінія сполучення схилів долини з поверхнею місцевості).

Методичний прийом «Картографічний практикум»

За картами атласу назвіть річки, що належать до басейну:

Азовсько-Чорноморського (Дніпро, Дністер, Південний Буг, Дунай, Прут, Тиса, Сіверський Донець);

Балтійського (притока Вісли — Західний Буг).

За картами атласу назвіть річки, що належать до Причорноморської низовини (Дніпро, Дністер, Південний Буг, Кодима, Синюха, Висунь, Інгулець, Тилігул, Чичиклія, Кучурган);

Прийом «Хвилинка підручника»

Причорноморська низовина простягається на півдні країни (Одеська, Миколаївська, Херсонська області). На півдні низовина обривається невисоким виступом до Чорного і Азовського морів. Річкова мережа в області Причорноморської низовини розвинута слабо. Включає пригирлові ділянки транзитних річок Дністра, Південного Бугу, Дніпра та лимани в межиріччях цих річок. Долини рік Причорноморської низовини відзначаються великою звивистістю.

Методичний прийом «Додаткові джерела інформації»

Учні працюють зі словниками та додатковою літературою й знайомляться з новими поняттями.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Методичний прийом «Бліцопитування»

Учні швидко дають відповідь по черзі:

Поняття річкова долина?

Як розвинута річкова мережа в області Причорноморської низовини?

Які складові річкової долини ви запам'ятали?

Назвіть річки, що належать до Балтійського басейну?

VI. ПІДСУМОК УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Прийом «Роблю висновок»

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте параграф підручника.
2. Підготувати повідомлення про одну з річок Причорноморської низовини.
3. На контурній карті позначте найбільші річки України.
4. Об'єднайтеся у п'ять-шість груп і складіть кросворд на сім слів про річки України.

ВИСНОВКИ

Вивчення річкових долин в шкільному курсі географії є дуже важливим, оскільки їх місце особливе у функціонуванні ландшафтної сфери Землі. Тисячоліттями вони утворювали сучасні образи ландшафтів поверхні землі. Річки як активна складова долин пролягають через усі географічні пояси та природні зони. Їх специфічною особливістю є глобальне поширення.

Розглянувши теоретичні особливості будови та розміщення річкових долин доцільно підкреслити такі основні закономірності:

- осередками річкових долин є заглиблення та тектонічні пониження;
- долини є консективні, тобто вони залежать від схилу топографічної поверхні.

Долини є своєрідними екологічними коридорами, уздовж яких пролягають основні шляхи міграції різноманітних рослин і тварин.

У результаті проведених досліджень актуально виділити такі способи класифікації річкових долин як:

- за походженням;
- за характером поперечного перерізу;
- за типом живлення.

Розглянувши способи класифікації необхідно підкреслити, що особливості будови та живлення річок відіграють важливу роль у формуванні річкової мережі.

Дослідивши особливості річкових долин Причорноморської низовини необхідно виділити певні особливості:

- всі долини консеквентні, в напрямі своєму вони залежать від схилу топографічної поверхні. Завдяки цьому всі великі ріки витримують загальний напрям течії з півночі на південь. відзначаються великою звивистістю.

- долинам великих річок характерні масиви плавнів. Це – розширені, часто заболочені заплави, найбільші з них розташовані у пониззях Дунаю, Дніпра поблизу Херсону.
- тотожність у кількості і розташуванні терас. Така закономірність викликана тотожними умовами геоструктури та епейрогенічних рухів, що визначають положення єдиного базису ерозії цих рік.

Проаналізувавши історію річкових долин Причорноморської низовини актуально зауважити, що формувалися вони у міру відступу Понтичного моря. Оскільки він відбувався швидкими темпами на заході, то найбільш давні із пліоценових терас відзначаються саме на заході, відповідно збільшується й кількість пліоценових терас.

Проаналізувавши навчальні програми загальноосвітньої та спеціалізованої шкіл доцільно зробити висновок, що спеціалізовані класи дають можливість більш детально розкрити тему за рахунок збільшення обсягу годин на вивчення матеріалу, а також збільшити кількість практичних робіт, спрямованих на набуття навичок роботи з картами, додатковими джерелами наукової інформації, відпрацювання аналітичних та оціночних умінь та суджень учнів.

У роботі наведено методичну розробку для проведення уроку географії під час навчального процесу у середній школі, зазначено актуальні відомості стосовно програми курсу географії у загальноосвітній та спеціалізованій школі, затверджених Міністерством освіти і науки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Берчак В.С. Дослідження долинно-річкових ландшафтів у працях українських та зарубіжних вчених. *Вісник Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця, 2014. Вип. 2 (74). С. 21-26.
- 2 Бойко В.М., Дітчук Т.Л., Заставецька Л.Б. Географія: підруч. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2016. С 89.
- 3 Бондарчук В.Г. Геоморфологія УРСР: підручник. К: Радянська школа, 1949. С. 38-45.
- 4 Вахрущев Б.О., Ковальчук І.П., Комлев О.О., Кравчук Я.С., Стецюк В.В. Рельєф України: навч. посіб. / За загал. ред. В.В Стецюка. К: Слово, 2010. С 256-282.
- 5 Денисик Г.І., Лаврик О.Д. Антропогенні ландшафти річища та заплави Південного Бугу: монографія. Вінниця: Едельвейс і К, 2012. С. 33-37 с.
- 6 ДСТУ 3517:1997. Гідрологія суші: терміни та визначення основних понять. [Чинний від 1997-02-28]. Вид. офіц. К: Держстандарт України, 1997. 26 с.
- 7 Заморій П.К. Четвертинні відклади Української РСР: підручник. К: КНУ, 1961. 550 с.
- 8 Каганера М.С. Ресурси поверхностних вод ССРСР: Украина и Молдавия. Среднее и Нижнее Поднепровье: книга / под ред. М. С. Каганера. Ленинград, 1971. С 340– 349 с.
- 9 Клименко В. Г. Загальна гідрологія: навч. посіб. Харків: ХНУ, 2008. 47 с.
- 10 Консевич Л.М. Основи гідрометеорології і кліматології: конспект лекцій. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2007. 34 с.

11 Лаврик О.Д. «Правило тріади» в дослідженні долинно-річкових ландшафтів і річкових ландшафтно-технічних систем. *Науковий журнал Кримського наукового центру НАН і МОН України*. 2013. Вип. 265. С. 107-110.

12 Лаврик О.Д. Річкові ландшафти: проблематика виділення, термінології і типології. *Науковий журнал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2013. Вип. 2 (70). С. 86-96.

13 Малявко Г.І., Подплічна І.Г. До палеографії Причорноморських степів півдня УРСР у неогені та антропогені. *Геологічний журнал Академії наук Української РСР*. 1955. Вип.1. С 9-24.

14 Маринич А.М., Пащенко В.М., Щищенко П.Г. Ландшафты и физико-географическое районирование / Под ред. А. М. Маринич. К: Наукова думка, 1985. С 166-168.

15 Мильков Ф.Н. Лесостепь Русской равнины: Опыт ландшафтной характеристики. Москва: Изд-во АН СССР, 1950. 296 с.

16 Навчальна програма з Географії для загальноосвітніх закладів 6-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

17 Навчальна програма з Географії для 8-9 класів закладів загальної середньої освіти. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-qIbG_E_K_MJ:https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%2520serednya/pragramy-5-9-klas/geografiy.pdf+&cd=2&hl=uk&ct=clnk&gl=ua

18 Ободовського О. Г. Загальна гідрологія: навч. посіб. / за ред. В. К. Хільчевського. КНУ, 2008. 126 с.

19 Рош М. Гидрология суши: книга. Ленинград: Гидрометеиздат, 1971. 184 с.

20 Руководство по гидрологической практике. Сбор и обработка данных, анализ, прогнозирование и другие применения. Всемирная Метеорологическая Организация (ВМО - №168). Пятое изд. 1994.

21 Стецюк В.В., Веселова О.А. Регіональні проблеми України. *Антропогенне підтоплення як актуальна проблема геоекологічного стану території Причорноморської низовини*: матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 8-9 жовтня 2015 р. Херсон, 2015.

22 Хільчевський В.К., Ободовський О.Г. Загальна гідрологія: навч. посіб. Київ: КНУ, 2008.С. 90.

23 Чебаненко И.И., Довгаль Ю.М., Знаменская Т.А. Тектоника северного Причерноморья: монография. К.: Наукова думка, 1988. 164 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, _____, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____ (дата)

_____ (підпис)

_____ (ім'я, прізвище)